

Katarzyna Tłuczek

"44 listy ze świata płynnej nowoczesności", Zygmunt Bauman, Kraków 2011 : [recenzja]

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 6, 147-151

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Tłuczek

Zygmunt Bauman, 44 listy ze świata płynnej nowoczesności

Przekł. T. Kuntz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011, ss. 300.

Gwałtowny rozwój procesów globalizacji, w tym niekontrolowany postęp naukowo-techniczny, wywołuje w ustabilizowanych społeczeństwach wstrząs i niepewność. „Szok przyszłości”, o którym pisał Toffler, zaskakuje ludzkość, doprowadzając do poczucia zagubienia, strachu przed nieznanym oraz trudności w adaptacji człowieka do cywilizacji szybkich zmian. Konsekwencją tych wszystkich przeobrażeń jest pojawienie się nowych zjawisk oraz chorób społecznych charakterystycznych dla XXI wieku. W krajach wysokorozwiniętych szybkie tempo życia, lęk przed utratą pracy są przyczyną silnych stresów, nerwic czy nowych odmian fobii (jak np. *fobofobia*, czyli lęk przed lękami, który wywołany jest przez nieuchwytnie i niejasne zagrożenie). Kolejną chorobą cywilizacyjną naszych czasów jest depresja. Szacuje się, że dotyczy ona obecnie 121 milionów ludzi na świecie¹. Wzrasta także liczba samobójstw. Każdego roku prawie milion ludzi odbiera sobie życie, czyli co 40 sekund popełniane jest samobójstwo². Pojawiła się w ostatnich czasach nowa choroba społeczna nazwana *hikikomori* (oddzielenie), polegająca na wycofaniu się jednostki z życia społecznego, odizolowaniu i unikaniu bezpośredniego kontaktu z ludźmi. Zjawisko to może przybierać postać chorobliwego syndromu wycofania społecznego, czyli niezdolności do życia w społeczeństwie, ale również być świadomą kontestacją rzeczywistości, swego rodzaju buntem przeciwko procesom globalizacji oraz nowoczesnemu stylowi życia. Wyżej wymienione choroby oraz zjawiska o charakterze społecznym to tylko nieliczne konsekwencje, z jakimi zmagają się człowiek płynnej nowoczesności.

Czym zatem charakteryzuje się baumanowska płynna nowoczesność?

¹ <http://www.who.int/en>.

² Tamże.

Jak tłumaczy Bauman, płynna rzeczywistość „nie potrafi zbyt długo zachować swojego kształtu, ani utrzymać stabilnego kursu”³. Jest przepełniona lękiem i niepewnością, aby nadążyć za szybkim biegiem wydarzeń, nie pozostając w tyle. Krótko mówiąc, świat, w którym żyjemy, bez wątplenia znajduje się w ciągłym ruchu, nieustannie się zmienia i nas zaskakuje. Czy tego chcemy, czy nie, świadomie lub nieświadomie, z radością bądź niepewnością uczestniczymy w nieustannej podróży.

Prezentowana książka Zygmunta Baumana *44 listy ze świata płynnej nowoczesności* jest relacją z tej właśnie podróży, a zarazem swego rodzaju raportem ze świata, który nieustannie się zmienia. Autor opisuje w niej skutki życia w zglobalizowanym świecie. Krótkie i wnikliwie felietony pisane przez tego wybitnego socjologa w latach 2008–2009 dla włoskiego magazynu „La Repubblica delle Donne”, z których składa się powyższa publikacja, skłaniają czytelnika do zatrzymania się i podjęcia refleksji nad rzeczywistością, w której przyszło mu żyć, a przede wszystkim nad własnym wymiarem egzystencji. Pokazują sposób, w jaki procesy globalizacji odciskają piętno na każdej sferze naszego życia: kulturze, polityce, gospodarce, edukacji, relacjach międzyludzkich czy zdrowiu.

Zaletą pozycji jest fakt, że opowiedziane historie są zaczerpnięte z życia codziennego. Bauman poprzez krótkie formy literackie po raz kolejny przygląda się pewnym aspektom ludzkiej egzystencji, znamionom naszej kultury czy zjawiskom społecznym, które przez swą powszechność przestały być obecnie przedmiotem codziennej refleksji, jak np. konsumpcjonizm przenikający wszystkie sfery życia od zdrowia po edukację, czy wszechogarniająca moc wirtualnego świata wpływająca na zmianę jakości relacji międzyludzkich. Kolejnym walorem recenzowanej książki jest jej wielowymiarowość i trafna analiza najbardziej istotnych problemów współczesnego świata widzianych oczyma człowieka doświadczonego i nieustannie poszukującego. Bauman pisze do nas wszystkich o nas, co może intrygować, oburzać, zachwycać, poruszać, a czasami sprawiać ból. Jedno jest pewne, nie można przejść obojętnie nad tą pozycją.

Najnowsza publikacja Zygmunta Baumana zawiera tak wiele istotnych zagadnień, które składają się na obraz płynnej nowoczesności, że nie sposób zaprezentować je w całości w tej krótkiej recenzji. Wszystkie listy przenikają się i dopełniają, tworząc jedną spójną całość. Z racji pewnych ograniczeń skoncentruję się tylko na omówieniu kilku wybranych kwestii.

Godne polecenia są felietony poświęcone nowym wymiarom relacji międzyludzkich w dobie pełnej wirtualizacji i konsumpcjonizmu. W liście zatytułowanym *Poza sieć i w sieci* autor stwierdza, że współcześnie kontakty wirtualne stają się ważniejsze od tych rzeczywistych, gdyż są pozornie bezpieczniejsze, nie wymagają starań o ich umacnianie, można je w nieskończoność mnożyć, a przede wszystkim nie wiążą się z zaangażowaniem i zaciąganiem obustronnych zobowiązań. Podobnie jak z wirtualnym seksem, który nie jest zobowiązujący, oparty o zasadę błyskawicznego zaspokajania pragnień, a co najważniejsze, stanowi remedium na samotność. W kolejnym liście *Samotność w tłumie* Bauman stwierdza, że dzięki nowym formom wirtualnych kontaktów ludzie próbują uciec od samotności, uważając to za istotny postęp w momencie, kiedy

³ Z. Bauman, *Płynne życie*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007, s. 5.

są niezdolni do nawiązywania kontaktów bezpośrednich z drugim człowiekiem. Dziś, jak dalej dodaje, nikt nie musi być sam – internet czy telefony komórkowe sprawiają, że jesteśmy w ciągłym kontakcie. Jednak uciekając od osamotnienia w świat wirtualny tracimy szansę właśnie na samotność, czyli „...ów wzniosły stan, w którym można zebrać myśli, zastanowić się, rozważać, tworzyć, a więc ...nadawać sens i wagę komunikacji międzyludzkiej”⁴.

Również zmianie ulegają relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi. Bauman zjawisko to nazywa „komercjalizacją stosunków między rodzicami a dziećmi”. Współcześni rodzice coraz częściej uciekają się do przemysłu konsumpcyjnego w celu „kupowania sobie spokoju”. Obsypując dzieci drogimi prezentami, rekompensują w ten sposób swój brak obecności w ich życiu.

Kolejną interesującą kwestią poruszoną przez Baumana jest ubezwłasnowolnienie człowieka poprzez mechanizm współczesnego marketingu, reklamy i koncernów farmaceutycznych. To one obecnie kreują popyt na towary i wywierają presję na potencjalnym kliencie, tak aby wyzwolić jego nieujawione potrzeby i pragnienia. Jak przytacza Bauman, przeciętny brytyjski nastolatek wydaje ponad 1000 funtów rocznie na telefony komórkowe i odtwarzacze mp3. Ja dotarłam do jeszcze bardziej szokujących danych. Według specjalistów z ONZ mieszkańcy USA i Unii Europejskiej wydają co roku na perfumy 13 miliardów dolarów, co by wystarczyło na roczne zaspokojenie potrzeb biednych w zakresie higieny i żywności. Współcześnie, jak pisze Bauman, ważna jest pogoń za byciem „trendy” oraz posiadaniem najnowszych gadżetów popkultury, kształtowana już od najmłodszych lat. Istotną również staje się nadmierna dbałość o wygląd zewnętrzny, obsesja na punkcie swojej wagi i usuwanie wszelkich oznak starości. Nie nadążając za modą i trendami jesteśmy skazani na klęskę. Stajemy się „odpadem płynnej nowoczesności”, czyli jednostką zepchniętą poza margines społeczny.

W trzech innych listach zatytułowanych *Świat nieprzychylny edukacji*, Bauman podejmuje refleksję nad współczesną zmianą paradygmatu dotyczącego wiedzy i wykształcenia. Obecnie te powszechne „dobra” przeistoczyły się w swego rodzaju towar, który nadaje się do błyskawicznego i jednorazowego użytku ze względu na krótkoterminowość swojej ważności. Świat, w którym żyjemy, ciągle się zmienia i zaprzecza tym samym prawdzie istniejącej wiedzy, a także jej trwałości. Wyżej wymienione zjawiska przekładają się na zinstytucjonalizowaną formę edukacji i stoją w sprzeczności z jej dotychczasowymi celami. Zmianie ulega także pozycja ucznia, który współcześnie potrzebuje inspiracji ze strony nauczyciela – eksperta, pokazującego mu, jak się poruszać w gąszczu informacji i pomagającego dotrzeć do ukrytych pokładów jego charakteru i osobowości.

Autor w jednym z listów porusza także problem nierówności społecznej i zdrowia, unaoczniając czytelnikowi, że związek pomiędzy bogaceniem się elity a poprawą bezpieczeństwa i stanu zdrowia całego społeczeństwa jest zwyczajną propagandą polityczną. W krajach o największym rozwarstwieniu dochodów, czyli w Ameryce czy Wielkiej Brytanii odnotowuje się trzy razy więcej przypadków występowania chorób psychicz-

⁴ Z. Bauman, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2011, s. 18.

nych czy wyższy wskaźnik umieralności niż w społeczeństwach o mniejszej rozpiętości dochodów. A więc wzrost nakładów na ochronę zdrowia nie ma dużego wpływu na długość życia obywateli. Bauman, opierając się na wynikach badań, stwierdza, że w społeczeństwach silnie rozwiniętych lęk przed utratą pozycji społecznej, degradacją i wykluczeniem społecznym, utratą godności czy upokorzeniem jest zdecydowanie większy niż w krajach mniej rozwiniętych, co wywołuje niepokój i sprzyja pojawianiu się zaburzeń psychicznych i depresji, a to z kolei przekłada się na średnią długość życia. Autor zwraca uwagę na to, że nierówności pomiędzy krajami bogatymi, a biednymi oraz nierówności społeczne na poziomie lokalnym, wywołują społeczne i polityczne podziały, które mogą przerodzić się w niepokoje i zamieszki społeczne, ale również powodować „spustoszenie moralne”, etyczną ślepotę, erozję wartości oraz brak wrażliwości czy przywyknięcie do widoku ludzkiego cierpienia i krzyw wyrządzanych codziennie przez ludzi innym ludziom.

Autor *44 listów* stawia kolejną ciekawą tezę dotyczącą naszej planety, która według niego znajduje się w okresie „interregnum”, gdzie istniejące ośrodki polityczne są nieprzygotowane do radzenia sobie z nowymi realiami globalnej współzależności. Jak dalek zaznacza, brakuje pewnych i silnych narzędzi politycznych w celu ograniczenia wpływu sił pozapolitycznych, wymykających się spod kontroli państw. Przy tym nastąpiła również zmiana w modelu globalnej migracji i pojawiło się zjawisko „podwójnej narodowości”, a co za tym idzie „życie w nieokreślonej przestrzennej diasporze”. Tu, jak zwraca uwagę Bauman, wyzwaniem staje się sztuka współżycia z różnicami, tolerancja i solidarność.

Wybór tych kilku powyższych zagadnień nie był przypadkowy. Pokazuje wielowymiarowość, a zarazem złożoność *44 listów ze świata płynnej nowoczesności*. Jest to jednak tylko niewielka część kwestii poruszonych w książce, która uzmysławia czytelnikowi, jak wielkie zmiany zachodzą w każdej sferze jego życia oraz jakie niebezpieczeństwa mogą czyhać za rogiem płynnej nowoczesności. Z baumanowskich obserwacji otoczenia jawi się jeden ważny wniosek, sprowadzający się do prostej tezy mówiącej, że rozwiązania tych wszystkich globalnych problemów muszą mieć również globalny charakter, ale warto zastanowić się, na ile my, czytelnicy, jesteśmy w stanie zmienić siebie, swój styl życia, tak aby nie szkodzić innym i dbać o nasz wspólny świat.

Od zarania wieków człowiek snuje pewne wizje dotyczące przyszłości świata. Jedne się sprawdzają, a inne pozostają jedynie złudną iluzją ludzi o „wybujałej wyobraźni”.

Jaki będzie XXI wiek? Dokąd nas doprowadzą procesy globalizacji? Jaki będzie człowiek przyszłości? Jak będzie wyglądało życie w postglobalnym świecie? Te pytania budzą naszą ciekawość, a zarazem lęk o przyszłość naszej planety. Aby podjąć próbę odpowiedzi na powyższe pytania, trzeba w pierwszej kolejności zastanowić się nad wymiarem człowieka żyjącego w płynnej nowoczesności. Mogą nam w tym pomóc *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Autor nie wciela się w rolę wizjonera, ale rzetelnego

badacza naszych czasów. Z każdym kolejnym listem prowokuje czytelnika, inspirując i pobudzając go do wysiłku ponownego przeanalizowania pewnych oczywistych aspektów życia. Ten światowej sławy socjolog zabiera nas w podróż po świecie pozornie nam znanym, ale, aby go tak naprawdę poznać, musimy dotrzeć do jego obcości... zachęcam więc do odbycia wędrówki wraz z Baumanem po bezdrożach płynnej nowoczesności.

Bibliografia

Bauman Z., *Płynne życie*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007.

Bauman Z., *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2011.

<http://www.who.int/en>.